

Prejeli smo

obisku specialista na sekundarni ali terciarni ravni slišimo kritiko na način zdravljenja izbranega zdravnika. Ta problem, ki ni zanemarljiv, mora urediti Zdravniška zbornica Slovenije in s tem prispevati k bistveno večjemu ugledu zdravnikov na primarni ravni.

• V naslednjih dveh letih je treba mejo za odklanjanje pacientov dvigniti za 10 odstotkov ob ustrezni finančni spodbudi.

Predlagani ukrepi so morda nekoliko radikalni, vendar nam bije skoraj dvanajsta ura.

Jože Veternik,
Kamnik

Izenačevanje v Jugoslaviji in v Sloveniji

Neupoštevanje zaslug, dosežkov, sposobnosti in talentov zavira družbeni napredek – in to se je dogajalo Slovencem po drugi svetovni vojni. Po osamosvojitvi so se začele oblikovati, danes pa so se na Slovenskem že uveljavile nove elite prodornih in talentiranih ljudi. Med njimi so akademiki, književniki, zdravniki, odvetniki in drugi strokovnjaki, navsezadnje finančniki in zasebni podjetniki ...

Primeren čas za oblikovanje državnih narodov (kot je italijanski ali nemški) je bil 19. stoletje. Leta 1918 je bilo prepozno za Jugoslavijo (in za Sovjetsko zvezo). Jugoslavija ni bila mission impossible zaradi spora med federalizmom in unitarizmom, ampak zaradi nemogoče kombinacije Zahoda (Slovenija, Hrvaška) in Orienta (Srbija) oziroma zaradi nesporazumov med katoliki, pravoslavni in muslimani. Rešitev po Jugoslaviji in Sovjetski zvezi so narodne države.

Dodatni oviri sta bili revolucija in komunistični enopartijski sistem. Primerjava med Češkoslovaško in Jugoslavijo je nesmiselna, ker Češkoslovaška ni imela domače, ampak uvoženo revolucijo. Čehi in Slovaki so imeli skupnega sovražnika v Sovjetski zvezi, proti kateremu so se uprli z Listino 1977 (Patočka, Havel) in s praško pomladjo leta 1968 (Dubček, Havel). Jugoslovanski komunisti so ves čas mislili, da imajo v Stalinu in Rusih zaveznike, ti pa so leta 1991 spremenili kurz (Jelcin, Kozirev).

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je bila predvsem Antiimperialistična fronta, torej vodstvo komunistične revolucije, v katerem so bili člani Društva prijateljev Sovjetske zveze. Revolucionarnost je bila potrjena s Kocbekovim geslom: »Iz naroda hlapcev v narod gospodarjev«, sankcionirana pa s Titovo privrženostjo mednarodnemu delavskemu gibanju.

»Bratstvo in enotnost« nimata nobene zveze s francosko revolucijo (Liberté, Égalité, Fraternité), ampak sta ideološki pripomoček za discipliniranje krhke multinacionalne tvorbe, kot je bila Jugoslavija. Jugoslavija je bila sprejemljiva za Miloševića, ker je vsebovala vse Srbe

v eni državi. Slovenija, ki je bila tako rekoč brez Srbov, se je lahko odcepila, ne pa tudi Hrvaška.

Slovenija je bila leta 1991 priznana kot narodna država in je bila zgled Kataloncem, Palestincem, Kurdom, Škotom itn. Aktualna slovenska vlada (2022–2026) je postala malomarna do te državne tradicije. Na ljubljanskih ulicah so se pojavili grafiti »No border, no nation!«

Predsednik aktualne vlade je avtor »dveh zgodovinskih izjav«. Prva: opozicija si je »privatizirala« osamosvojitve, ki ni njena, ampak zasluga vsega naroda. Druga: ljudje so aktualni vladi na volitvah 2022 naročili, naj poskrbi, da opozicija ne bo nikoli več prišla na oblast.

Ta izjava spominja na izjavo nekdanjega sekretarja ZKJ (1974–1978) in jugoslovanskega notranjega ministra (1982–1984) Staneta Dolanca, ki je leta 1972 rekel, da »so v Jugoslaviji na oblasti komunisti; če ne bi bili oni, bi bil kdo drug; to pa ni mogoče in nikoli ne bo mogoče«.

V naprednih družinah/družbah velja in tako učijo tudi druge, da so ljudje enaki, enakovredni, enakopravni in naj se lepo postavijo v vrsto in počakajo, da jih pokličejo; naj si ne lastijo posebnih pravic in naj se ne prerivajo. Dobrosrčna in razsodna znanka je za svojega sina, komaj se je rodil, rekla, da si želi, da bi bil tak kot drugi, povprečen, in da se ne izpostavlja ali domišlja, da je kaj posebnega. To je rekla piscu teh vrstic, o katerem je po vsem videzu sodila, da živi nenavadno in zgrešeno življenje.

Seveda ljudje niso enaki, enakovredni in enakopravni, pri čemer bi bilo zaželeno in je (v demokratičnih deželah) ustavno in zakonito, da bi bili enakopravni, da bi bili »enaki pred zakonom«. Zgodovina in politika sta se, predvsem v 19. in 20. stoletju, ukvarjali z vprašanjem, kako izenačiti ljudi, da ne bi bilo »diskriminacije«, »segregacije«, »apartheida« ali celo »genocida«. Posebej občutljivi za te pojave so ljudje, večinoma izobraženci, pogosto levičarske ali liberalne usmeritve, ki so na svoji koži doživeli razlikovanje, npr. če so živeli v t. i. komunističnih državah; da ne govorimo o še bolj malopridnih sistemih, zaostalih deželah, kjer vladaajo vojaški poveljniki, samozvani revolucionarji, kriminalci, primitivni diktatorji, oligarhi in njim podobni. Pri tem ne bi smeli pozabiti, da so komunistični sistemi večinoma rezultat revolucij, katerih gesla vsa po vrsti razglašajo: Nič, kar je bilo ustvarjenega, nam ne sme biti tako sveto, da ne bi moglo biti preseženo in da se ne bi umañnilo tistemu, kar je še bolj napredno, še bolj svobodno, še bolj človeško. Ali z drugimi besedami: Bili smo nič, bodimo vse! Mimogrede: v času partijskega razčiščevanja na ljubljanski univerzi (v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja) je bilo uvedeno merilo moralnopolitične (ne)primernosti. O njem so odločali partijski funkcionarji, od katerih

bi bilo nesmiselno zahtevati enakopravnost.

Aktualna slovenska vlada in njen predsednik si pripisujeta velike dosežke glede »vključevalnosti«, torej glede enakopravnosti in poštenosti pri izbiranju kandidatov za različne pomembne in privlačne položaje, in pri postavljanju ljudi nanje. Ne glede na omenjene izjave so bili t. i. kadrovske postopki različnih komisij aktualne vlade pretežno politični in pristranski. Selekcija poteka po navodilih voditeljev »naprednih družin/družb« in praviloma izključuje politične konkurente. Tako se godi v uredništvih založb in časopisov, v različnih upravah, programskih in nadzornih svetih, v državnih in javnih podjetjih, celo v policiji in v diplomaciji, kjer se merila prilagajajo strankarskim, prijateljskim in sorodniškim merilom. Na ta način se – posebej če so »napredne družine/družbe« dolgo časa na oblasti – iz izbora avtomatično izključujejo »napačni«, opozicijski ali kako drugače neljubi kandidati. Običajno v teh postopkih izločajo okrog 50 odstotkov kandidatov.

Pojav pristranskega izbiranja, napredovanja in nagrajevanja kandidatov ni omejen na aktualno vlado in na trenutne razmere. V preteklosti, posebej v socializmu, je bilo pristranskega »kadrovanja« še več. Ob tem je treba opozoriti, da posledice takšnega ravnanja niso trajale samo do konca režima ali do konca mandata. Posledice neenakopravnosti so občutne kljub zamenjavi oblasti. Pobijanje ideoloških nasprotnikov po drugi svetovni vojni ni prizadelo samo sovražnih poveljnikov, ampak tudi številne družine, velike skupine intelektualcev, praktično polovico nacionalnih elit. Slovenski izseljenci – pa ne le po drugi svetovni vojni – so v tujini dosegali znatne uspehe in naredili pomembne kariere. V ZDA so se na primer proslavili Boeingov inženir (slovenskega rodu) Joe Sutter, sodelavec National Institute of Standards and Technology v Washingtonu Anton Peterlin, sodelavec v vesoljski agenciji Nasa Dušan Petrač, profesor na MIT Anton Mavretič in še mnogi drugi. Brain drain, naj bo politične ali kakšne druge narave, je skratka izguba za deželo izselitve in pridobitev za deželo priselitve.

Član družine, ki se je uveljavila po drugi svetovni vojni in dosegla najvišje časti in položaje, celo na beograjskem dvoru, je avtorju teh vrstic nekoč razlagal, kako bi bilo mogoče doseči družbeno enakopravnost, pravzaprav enakost državljanov: ukiniti bi morali dedovanje. Premoženja umrlih ne bi podedovali njihovi otroci ali drugi sorodniki, ampak bi postalo državna last. Jugoslovanske oblasti so se precej približale temu »ideal«, saj njihovi funkcionarji praktično niso imeli nobenega zasebnega premoženja. Stanovali in počitnikovali so v državnih hišah, se vozili z državnimi avtomobili, uživali brezplačne dobrine, celo prehrano ...

V revoluciji oziroma po letu 1945 je Slovenija izgubila lepo število nadarjenih ljudi, prodornih intelektualcev, podjetnikov in uglednih družin. Z njimi so izginila tudi njihova dela, materialno in kulturno premoženje ... Uničeno ali razgrabljeno je bilo marsikaj, kar je v preteklosti predstavljalo narodne vrednote in tradicije. Slovenija bi po vsej verjetnosti dozorela kot država že davno pred letom 1990, ko ne bi izganjala ali diskriminirala »moralnopolitično neprimernih« posameznikov oziroma družin.

Nekoč so komunistični funkcionarji intelektualce imenovali kvaziintelektualci; če so bili zadržani do socializma, pa so jih imenovali meščanska desnica. Da bi zmanjšali pomen talentiranih posameznikov in talentov, so iznašli »koncept« ljubiteljske kulture in ponavljali, da so vsi ljudje umetniki. Poslušali smo izjave kot vsi smo ustvarjalci. Voditelj OF in predsednik ajdovske vlade (5. maja 1945) Boris Kidrič je razmišljal o kulturi še po starem. Pripisujejo mu izjavo o primernih in neprimernih pesnikih: Slavce bomo pustili peti, kaline bomo pa učili. Kidrič je v maniri komunističnih oblastnikov domneval, da bodo oni določali, kateri so slavnici in kdo je kalin.

Najnovejši umetniški koncepti – ki žal niso omejeni samo na Slovenijo – umetniška dela imenujejo inštalacije in performanse.

Neki bivši predsednik republike in aktualni predsednik vlade sta vsak ob svojem času izrekla usodno škodljivo misel: da bi v Sloveniji morali prenehati s poudarjanjem dosežkov in zaslug za osamosvojitve; in da je prišlo do privatizacije teh dosežkov in zaslug, ki vendar pripadajo vsemu ljudstvu oz. narodu. Nekdanji predsednik republike, ki je to funkcijo na srečo opravljal samo en mandat, je privrženost osamosvojitvi in ustanovitvi samostojne države imenoval zaslugarstvo. Če damo v oklepaj primere različnih oportunistov in karieristov, ki si pripisujejo izmišljene/fake zasluge, so zasluge kajpada centralni pojem meritokracije, to se pravi upoštevanja dosežkov, na podlagi katerih so mogoče poštene in pravilne izbire kandidatov.

Meritokracija, beremo v Britannici, je političen, družben ali ekonomski sistem, v katerem posameznikom položaje oblasti, vpliva in nagrade dodeljujejo samo na temelju njihovih sposobnosti in dosežkov, ne pa na osnovi njihovega družbenega, kulturnega ali ekonomskega ozadja ali nepomembnih osebnih značilnosti. Meritokracija predstavlja zavrnitev dedne aristokracije in nepotizma. Teorija meritokracije omogoča enakost priložnosti. Neupoštevanje zaslug, dosežkov, sposobnosti in talentov zavira družbeni napredek – in to se je dogajalo Slovencem po drugi svetovni vojni. S površja družbenega življenja, s seznamov intelektualnih, političnih in podjetniških elit so nenadoma izginila velika imena

predvojne časa. Marsikaj v zvezi s tem povedo knjiga Kajetana Gantarja Beg pred svobodo, njegova razprava v zborniku SAZU ob stoti obletnici rojstva Zorka Simčiča, knjige in članki Mitje Ferenca in Jožeta Možine. Prvo presenečenje moje generacije je bil seveda Kocbekov intervju o pobitih domobrancih v Pahorjevem Zalivu leta 1975.

Glede na to, da sem se rodil v Šumijevi hiši v ljubljanskem Gradišču in da sem veliko let živel v sobi, ki je pripadala leta 1943 umorjenemu Slavku Plemlju in Dragici Hribar, sem se posebej zanimal za usodo družine Hribar. S to usodo je posredno povezan tudi vrhunski slovenski intelektualce Izidor Cankar, ki je bil poročen z Ničo Hribarjevo. Glede na rojstni kraj mojega očeta so me vznemirjale tudi tržaške zgodbe, bodisi tiste, ki so povezane s pradedom Nabergojem, deloma tiste, ki so povezane s Tomažičevo vilo, kjer sem stanoval, ko sem bil leta 2012 generalni konzul v Trstu.

V Ljubljani so se dvorcev, vil in hiš izgnanih, zaprtih ali pobitih predvojnih avtoritet polastili novi oblastniki (Fajfar, Kardelj, Kidrič, Kozak, Kraigher, Maček, Vidmar, Zihlerl ...), pozneje režimske ustanove. Tu mislim recimo na ljubljanske hiše, kot so vila Ivana Hribarja Zlatica, Bahovčeva, Dukičeva, Ebenspangerjeva, Perhavčeva vila, Šumijeve hiše, Valenčakova, Vrhunčeva vila ...

Na koncu še dve pripombi.

Komunistični režim se je po vojni znebil najuglednejših in svojemu monopolu nevarnih družin in posameznikov. Če pogledamo stare fotografije, bomo opazili, kako so se nekdanji najbolj prodorni (in med revolucijo, ki je trajala do 60. let prejšnjega stoletja, izbrisani) Slovenci pogosto fotografirali v skupinah, ki so predstavljale bolj ali manj prirodne in samoumevne družbene elite. Tako imenovana osvoboditev leta 1945 je te elite razdrla, pregnala in pokopala.

Tri skupinske/gasilske fotografije iz mojega zasebnega arhiva se mi zdijo posebej zanimive: Stojkovi fotografiji sodelavcev Nove revije in predstavnikov prvotnega Demosa ter uradna fotografija prve slovenske vlade leta 1990. Po osamosvojitvi (1991) so se začele oblikovati, danes – 80 let po osvoboditvi (1945) – pa so se na Slovenskem okrog »velike generacije« že uveljavile nove elite prodornih in talentiranih ljudi. Med njimi so bolj ali manj neodvisni akademiki, književniki, zdravniki, odvetniki in drugi strokovnjaki, navsezadnje finančniki in zasebni podjetniki. Bognedaj, da bi jih prenapeti revolucionarji in politični aktivisti razdirali, preganjali in pokopavali, kot so to počeli nekdanji jugoslovanski voditelji. V tem primeru državljanom demokratične Slovenije (katerih število se ne povečuje po zaslugi demografije) ne bi bilo rešitve. **Dimitrij Rupel,** Ljubljana